

Kiss Zoltán*: Molnár András (szerk.): Pártvezér, miniszterelnök, vértanú. Tudományos emlékülés a 200 éve született Batthyány Lajos miniszterelnök tiszteletére. Budapest - Zalaegerszeg, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó – Zala Megyei Levéltár, 2008.

Debreceni Jogi Műhely, 2009. évi (VI. évfolyam) 1. szám (2009. január)

Pártvezér, miniszterelnök, vértanú címmel Molnár András szerkesztésében jelent meg a 200 éve született Batthyány Lajos miniszterelnök tiszteletére Zalaegerszegen megrendezett tudományos emlékülés előadásaiból összeállított tanulmánykötet. (Molnár András (szerk.): Pártvezér, miniszterelnök, vértanú. Budapest – Zalaegerszeg, Magyar Közlöny Lap – és Könyvkiadó – Zala Megyei Levéltár, 2008. 240 old.)

Az emlékülést 2007. szeptember 12-én rendezték a Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, a Zala Megyei Területi Ügyvédi Kamara, a Zala Megyei Bíróság és a Zala Megyei Levéltár szervezésében. Az egykori zalai vármegyeháza (napjainkban Zala Megyei Bíróság) annak idején Batthyány által is felkeresett dísztermében tartott ülésen hat tudományos előadás foglalkozott Batthyány pályafutásának, közéleti tevékenységének, neves kortársaihoz fűződő viszonyának és koncepciós perének történeti, illetve jogtörténeti elemzésével, egy előadó pedig a kortárs zalai Batthyányokat mutatta be. Az elhangzott előadások számos új kutatási eredménnyel gazdagítják eddigi ismereteinket a mártírhálált halt miniszterelnökről.

A kötet Magyar Károly köszöntője és Lomniczi Zoltán nyitóbeszédének szövegét követően Dr. Fónagy Zoltán Batthyány Lajos gróf bécsi tanulóéveinek szellemi háttére (1821-1826) címmel ír az ifjú Batthyányt ért eszmerendszerekről, szellemi-társadalmi háttéréről és világnézete kialakulásának folyamatáról. Bevezetésként áttekinti Batthyány első 19 évének, azaz katonai pályára lépése előtti életének főbb adatait, melyből kiderül, hogy 8 éves koráig házi nevelésbe részesült anyjánál, majd Vincenz Pleban magán-nevelőintézetébe került, mely a magasabb társadalmi osztályok gyermekeit képző intézmény volt. Innen 12 éves korában Magyarországra kerül, ahonnan a család birtokközpontján, illetve a győri bencés gimnáziumban – ahol megismerkedett a nála három évvel idősebb Deák Ferencsel - eltöltött két év után ismét Bécsben folytatja tanulmányait. 1821 tavaszán, 14 évesen Friedrich August Klinkowström nevelőintézetébe került, ahol három évet töltött, majd Nikolaus Möller házába került két évre. A tanulmány ennek az öt évnek a szellemi kereteit, kapcsolatrendszerét vázolja részletesen. A bécsi polgárság szellemi elitjének kulturális tartalmú szerveződése a „Bildungsbürgertum” vezető társaságainak véleménye nemcsak kulturális kérdésekben volt irányadó a polgárság rétegeiben. Az ifjú gróf nevelését irányítók a Bildungsbürgertum tekintélyes tagjai voltak, a felnőtt világba történő bevezetése éppen az ő köreikben történt meg, és a felvilágosodásból kiábrándult romantikus katolicizmus vezető alakjai jelentették számára az orientációs pontokat.

Molnár András „...a honért elvérzett barátom” (Batthyány Lajos és Deák Ferenc) című tanulmányában a két kiemelkedő politikus életútját tárja elénk nagy részletességgel és értelmezi a köztük lévő kapcsolatot, mely a győri bencés gimnázium falai között kezdődött és Batthyány kivégzéséig tartott, melyet megelőzően Deákot kérte képviselőjének és védőügyvédjének. Két eltérő karrier és sors bontakozik ki az írásból, melyből kitűnik, hogy a reformkor ezen két meghatározó alakját nem csupán egymás kölcsönös tisztelete és megbecsülése kötötte össze, hanem feltehetőleg barátság is kialakult köztük. Batthyány politikailag bátor, távlatokban gondolkodó és a stratégiát előnyben részesítő karakter, míg

Deák inkább a problémamegoldás és a rövid távú taktikázás mestere volt. Ezen tulajdonságaik eredete eltérő származásukból és háttérükből, illetve a politikai szerepvállalásukból is következik, melynek során Deák a köznemesi opposíció vezéralakja, Batthyány pedig a főrendi ellenzék vezetője. Szoros taktikai együttműködésük folytatódott akkor is, amikor Deák elvállalta az igazságügyi miniszteri tárcát Batthyány kormányában.

Mezey Barna az 1843-as börtönügyi reform vitáját és Batthyány ebben játszott szerepét vizsgálja Batthyány Lajos és a börtönügy tárgyalása című írásában. A tanulmány első része a főrendi tábla vitáit összegzi. A börtönügy kérdését a büntető anyagi javaslatot megelőzve tüzték napirendre és a tapasztalatok hiányának pótlására a mintabörtön felállításának javaslata került előtérbe, ahol a magányrendszer és a auburni hallgató rendszer tapasztalatait összegezték volna. A vita érdemben nem börtönügyi szakemberek, hanem széles műveltségű politikusok között zajlott le akik az új magyar modellt a világ börtönügyének és börtönügyi tudományosságának vadonatúj teoretikus és praktikus tapasztalati eredményeire építették. A többség meg volt győződve a magányrendszer szisztéma kitűnőségéről, viszont az új börtönrendszer behozatalának anyagi vetületeit kevésbé mérlegelték. Az 1843. évi büntető anyagi jogi és börtönügyi javaslatok elbuktak, mivel az uralkodó a törvénytervezetet elutasította. Az írás második része Batthyány Lajos szerepét mutatja be az országgyűlési vitában és kettéválasztva először a gróf szerepvállalását mutatja be a törvényjavaslat körüli vitákban, majd a plánumhoz kapcsolódó, általa kifejtett argumentáció következik. Mindezekből látható, hogy Batthyány híve volt a teljes megújulásnak, de elfogadta a pénzügyi nehézségek által kikényszerített megoldást, emellett magától értetődőnek tartotta, hogy nem csupán egy, hanem mindkét modellt ki kell próbálni a hazai viszonyok között.

Béres Katalin A Batthyányak és Zala vármegye kapcsolata című tanulmányában Batthyány Imre gróf és Batthyány Károly gróf, Zala vármegye reformkori politikai életének két jelentős politikai alakjának életútját mutatja be. Mindketten kortársai és távoli rokonai voltak az első független magyar kormány miniszterelnökének, gróf Batthyány Lajosnak, közös ősük az 1728-ban meghalt Batthyány I. Zsigmond gróf mindhármuk ükapja volt. Az ő szerepük és történelmi jelentőségük nem vetekszik a mártír miniszterelnökével, azonban a reformkori arisztokrácia egy-egy jellegzetes típusát képviselték, ezért életük, tevékenységük érdemes az elemzésre. Batthyány Imre gróf Zala vármegye főispáni kormányzója és a Hétszemélyes Tábla bírója, később főlovászmester az aulikus, konzervatív, de a reformokra hajló, fontolva haladó arisztokraták közé tartozott, bár azoknak sem az első, véleményformáló, hanem inkább a háttérben maradó táborához. Batthyány Károly grófot mind birtoka, mind otthona, mind pedig politikai tevékenysége Zala vármegyéhez kötötte és a reformkori arisztokrácia azon típusát képviselte, aki életmódját, lelki világát tekintve inkább a vidéki liberális köznemességhez állt közelebb, mint az arisztokráciához. Zala vármegye legjelentősebb birtokosainak egyike, aki bekapcsolódott a vármegye politikai életébe, elkötelezett híve volt Deák Ferenc és elvbarátai reformpolitikájának, tevékeny tagja volt a zalai liberális ellenzéknek, és a zalai közgyűléseken az ő politikájukat pártfogolta.

Hermann Róbert A miniszterelnök és a kormánybiztos: Batthyány Lajos és Csány László című dolgozatában az első független felelős magyar kormány miniszterelnökének, és a második kormány közmunka- és közlekedésügyi miniszterének kapcsolatát vizsgálja. A szerző rendkívül részletesen tárja az olvasó elé Batthyány és Csány kormánybiztos levelezését, és a kormánybiztos jelentéseit a Dráva-vonal védelmével kapcsolatban. Csány katonaviselt ember volt és a Batthyány-kormány időszakának egyetlen „végig szolgáló” kormánybiztosa, aki kiválóan látta el feladatait a Jelasics horvát bán támadására való felkészülés és az azt követő taktikai mozgások során. Csány nagyra tartotta Batthyányt, személyét a törvényesség fő biztosítékának tekintette, köztük korrekt, hivatalos kapcsolat alakult ki. Közös volt Batthyányban és Csányban az ellenzéki indíttatás. Csány a vármegyei

ellenzéki politizálás jellegzetes, egyik legrokonszenvesebb és legkiemelkedőbb képviselője volt, aki azonban nem vált országos szintű politikussá, amit nehezített az is, hogy Zalának volt ilyen politikusa Deák Ferenc személyében. Csány kiváló szervező és mozgósító alak volt, aki mind a hagyományos rendi ellenzékiesség technikáját, mind az újabb időknek megfelelő társadalmi mozgalmak felhasználásának lehetőségeit kitűnően ismerte és alkalmazta. Batthyány ellenben már neveltetése és társadalmi pozíciója révén is arra volt hivatva, hogy az országos politizálásban keressen magának teret. Ellentétben Csányval, nem annyira szervező, sokkal inkább vezető egyéniség volt, bár kétségtelen, hogy vezetői kvalitásaihoz szervezői képességek is csatlakoztak. A két pálya, a miniszterelnöké és a kormánybiztosé négy nap különbséggel ugyanott, Pesten, a vesztőhelyen ért véget.

Barna Attila Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök felségárulási pere a magyar és az osztrák jogszabályok tükrében című tanulmányában a szerző először áttekinti a hűtlenségi főbenjáró perek anyagi és eljárásjogi szabályait, és főbb jellemzőit a 18-19. századi magyar törvények szerint, ezután pedig a Batthyány perében, valamint ítéletlevelében megnevezett és hivatkozott jogszabályok vizsgálata következik. Itt a Pragmatica Sanctio, a független magyar felelős kormányzat megalakításáról szóló 1848. évi 3. törvénycikk, az „5. hadicikk”, azaz az Osztrák Katonai Hadiartikulusok 5. cikkelye és a Mária Terézia-féle büntető törvényszéki perrendtartás kerül bemutatásra. Ezt a katonai bíróságok illetékességét és az eljárást meghatározó fontosabb alaki büntetőjogi szabályok, majd a katonai büntetőeljárásra vonatkozó, Batthyány perében nagyobb fontossággal szereplő egyéb törvényi előírások részletezése következik, mely kitér az enyhítő körülmények, a kegyelmi eljárás, a vagyonek Kobzár és az ítélet végrehajtásának kérdéseire is. A perről elmondható, hogy az eljárás alapját képező katonai szabályok alkalmazása és megfelelő értelmezése több oldalról is megkérdőjelezhető. Súlyos hibaként, normasértésként kell megnevezni, hogy a katonai hatóság önkényesen eltekintett az időbeli hatály kérdéskörétől, és ezzel a nulla poena sine lege elvét sértette. A hatály és az illetékesség körén túl, az anyagi bűnösség és tényállásszerűség felderítettsége és tényszerűsége sem érvényesült csorbítatlanul, illetve a tényanyag és a miniszterelnök cselekedeteinek kezelése, összefűzése is sokszor önkényes. Mindezek ellenére a szerző elismeri, hogy az osztrák katonai jogszabályok és eljárási normák messzemenő figyelembevételével és a fontosabb formai szabályok betartásával lefolytatott eljárás alapján ítélték el Batthyányt, de ugyanakkor a felsőbbrendű politikai nyomása és ráhatása alapvetően meghatározta a pert.

Horváth Attila a koncepció per általános fogalmi elemeinek és jellemzőinek szemszögéből vizsgálja a Batthyány ellen lefolytatott pert Gróf Batthyány Lajos koncepció per című esszéjében. Bevezetésként felvázolja a koncepció perek fajtáit, majd a Habsburg-korszak legfontosabb hűtlenségi pereit mutatja be. Ezután elemzi a Batthyány perében fellelhető koncepció perre utaló vonásokat, tehát elítélésének lehetséges okait, illetve a sajtó szerepét a Batthyány eleni propaganda hadjáratban, az osztrák katonai büntetőjog alkalmazását, a Windisch-Grätz általi törvénytelen letartóztatást és fogvatartást, és a hamis vádakat, melyek egy része csúsztatásokból és a megtörtént események átértékeléséből állt. A vádak közül a fontosabbak: a magyar bankjegyek kibocsátása, az újoncozás elrendelése, a külső hatalmakkal való kapcsolatteremtés, belépése a fegyveres felkelők sorába, visszatérés az uralkodó által feloszlott országgyűlésre, a Jelasics bánnal szembeni ellenállás, a nézeteltérések rendezésének elmulasztása Horvátországgal. Ezután a bizonyítást, bizonyítékokat tekinti át, melyből látható, hogy kevés volt a tárgyi bizonyíték, és a vádat a vádlott vallomására és néhány tanú tanúvallomására építették, majd az eljárás menetét tárgyalja, melyben a koncepció perek mintájára a perbeli cselekmények hol felgyorsultak hol lelassultak. Batthyány pere inkvizitórius eljárásként, amely a legnagyobb titokban zajlott, a védelem is csak formális volt, emellett a votum informativum által sugallt ítélet keletkezett. Zárásként a

szerző a gyengén indokolt ítélettel szemben erőteljes, jól szerkesztett kegyelmi kérvénnyel foglalkozik, majd a temetés körülményeit írja le, melyből megtudhatjuk, hogy Batthyány tetemét egy ferences zárdába vitték, és az altemplom sírboltjában helyezték el.

A tanulmánykötetet Dr. Máthé Gábor zárszava és a tudományos emlékkonferencia képei zárják. Köszönet jár a szervezőknek és az előadóknak, akik igényes és érdekes előadásokkal emlékeztek meg Batthyány Lajos grófról. A tanulmánykötet szerkesztése mintaszerű, tipográfiai igényes, külleme esztétikus. A könyvismertetővel törekedtem az érdeklődés felkeltésére, amelyet méltán megérdemel e kötet, mivel haszonnal forgathatja úgy a kíváncsi egyetemista, mint a téma kutatói és az érdeklődő laikus olvasó is.

* A szerző a KRE ÁJK PhD-hallgatója